

irinde mezhebinin ehl-i adl ve tevhide men-subiyetini ifade etmek suretiyle Mu'tezilî olduğunu açıkça belirtmiş, *el-Hûrû'l-în* adlı kitabında çeşitli din ve felsefeler eleştiriler yönelttikten sonra (s. 34-38) Mu'tezile mensuplarının yeryüzünün melekleri, farzı ve sünneti en iyi bilenleri olduğunu ve ehl-i İslâm'ın doruk noktasını teşkil ettiğini söylemiştir (a.g.e., s. 39). Şevkî Dayf onu Yemen'in çeşitli beldelerinde kadılık yapmış, ferâiz konusunda uzman bir Zeydî fakih olarak tanıtır (*Târîhu'l-edeb*, V, 139). Neşvân'ın çok sayıda tekellüflü şiiri muhtelif kitaplarında dağınık vaziyette yer almaktadır. Bunların bir kısmı hikmetli sözler, öğütler, içtimaiyat ve Kahtânîliği ile iftihar konularındadır, bir kısmı da ilmi ve didaktiktir.

Eserleri. 1. *Şemsü'l-ülûm ve devâ'ü kelâmi'l-'Arab mine'l-külûm (ve şahîhu't-te'lîf ve'l-emân mine't-tahrîf)*. En eski Arapça ansiklopedik sözlük kabul edilen eserde kelimelerin anlamlarından başka sarf, nahiv, fıkıh usulü ve fûrûu, teoloji, botanik, astronomi, tabiat, tıp, madenler, tarih, coğrafya, şehir ve yer adları gibi değişik konulara da yer vermiş, bu şekilde yazar geniş kültürünü ortaya koymuştur. Kitabın uzun mukaddimesinde Arapça'nın diğer dillere üstünlüğünden, Kur'an ve hadisleri anlama vasıtası olduğu için öğretilmesine olan ihtiyaçtan söz ettikten sonra kelime bulmada kolay bir yol diye nitelediği yöntemini tanıtmış ve eserinin bazı özelliklerini belirtmiştir. Ardından harflerin mahreç ve sıfatları ile ziyâde, ibdâl, hazif, idgam harfleri ve meseleleri, kelime çeşitleri, isim ve fiil kalıpları, masdarlar ve onlardan türeyen sıfatlar gibi konulardan bahsetmiştir. Genel hatlarıyla İshak b. İbrâhîm el-Fârâbî'nin *Dîvânü'l-edeb* adlı sözlüğünün yönteminden etkilenmiş olan müellif, kelime köklerini dikkate alıp alfabetik olarak ve morfolojik kalıplara göre bir dizim uygulamış, eserini alfabetik harf sayısınca yirmi sekiz bölüme, her bölümü de isim ve fiil kalıpları, fiil kalıplarını da muzaaf ve gayri muzaaf kısımlarına ayırmıştır. *Şemsü'l-ülûm*, Karl Vilhelm Zetterstéen (Leiden, I-II, 1951-1953) ve Abdullah b. Abdülkerîm el-Cerâfî (I-II, Kahire 1320/1951) tarafından kısmen neşredilmiş, ayrıca Maskat'ta yayımlanmıştır (I-IV, 1403/1983). Tam neşrini ise Hüseyin b. Abdullah el-Amrî – Mutahhar b. Ali el-Iryânî – Y. M. Abdullah gerçekleştirmiştir (I-XII, Dimaşk 1420/1999). XII. ciltte âyetler, hadisler, şahıslar, din, fırka ve mezhepler, kitaplar, bitkiler, fıkıh ve astronomi terimleri, şiirler, kelimeler, Yemen'le

ilgili şahıs, kabile, yer, lafız ve bitkilerle ilgili ayrıntılı dizinlere yer verilmiştir. Yazarın oğlu Muhammed eseri *Ziyâ'ü'l-hulm* adıyla ihtisar etmiştir (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 1091, 1092). Azîmüddin Ahmed de yer ve şahıs adlarını çıkararak kitabı *Müntehabâtü Şemsî'l-ülûm* adıyla kısaltmıştır (Leiden 1916). 2. *Mülûkü Himyer ve akyâlû'l-Yemen ve şerhu'hâ el-müsemmâ Hülâsatü's-sîre el-câmi'a li-'acâ'ibi aḥbâri'l-mülûki't-tebâbi'a* (nşr. Ali b. İsmâil el-Müeyyed – İsmâil b. Ahmed el-Cerâfî, Kahire 1378/1958). *el-Kaşidetü'l-Himyeriyye ve el-Kaşidetü'n-Neşvânîyye* adıyla da anılan eser imâmete liyakat mücadelesinde Kuzey Arapları'nın Güney Arapları'nı küçümsemesine karşı onları katı bir asabiyet duygusu ile öven, bu amaçla Yemen'de hüküm sürmüş Tübbâ' ve Himyer kralları, Akyâl ve Ezvâ hakkında destanımsı unsurlar ve hurafe kabilinden anekdotlarla erdemlerini söz konusu eden 137 beyitlik bir manzumedir. Yazarı bilinmeyen ve muhtemelen müellife ait olan şerhi de eserdeki destanımsı unsurlara fazlasıyla katkıda bulunmuştur. Neşvân, Hasan b. Ahmed el-Hemdanî'nin *Kitâbü'l-İklîl min aḥbâri'l-Yemen ve ensâbi Himyeri* ile *el-Kaşidetü'd-Dâmiğa'sından* etkilenmiştir. Kaside Almanca tercümesiyle birlikte (Leipzig 1865), ayrıca René Basset tarafından (Cezayir 1916) yayımlanmıştır. William Francis Prideaux Lise kasideyi İngilizce tercümesiyle beraber neşretmiştir (Sehore 1979). 3. *el-Hûrû'l-în (ve tenbihû's-sâmi'n 'an kütübi'l-ilmî's-şerâ'if düne'n-nisâ'i'l-'afâ'if)* (nşr. Kemâl Mustafa, Kahire 1948; Tahran 1972; Beyrut 1985). Genel bir ansiklopedi niteliğindeki eserde kadîm Araplar, eski Hint, Yunan, İran din, inanç, mezhep ve fırkaları, itikadî ve felsefî akımlar, hükemâ ve filozoflar, şiir, aruz, dil ve edebiyat, fıkıh usul ve fûrûu ile ilgili çeşitli meseleler özlü olarak anlatılmıştır. 4. *Kitâbü'l-Kavâfi. (Beyânü) Müşkili'r-revî ve şirâtihi's-sevî* adlı eserle aynı kitap olmalıdır. Eseri Muhammed Ebû'l-Fütûh Şerîf (*el-'Arûz: Dirâse taḥbikıyye* içinde, Kahire 1403/1983, s. 129-175) ve Muhammed Azîz Şems – Ali Kerh (*Mecelletü'l-Mecma'i'l-ilmîyyi'l-Hindî*, VIII/1-2 [Aligarh 1403/1983], s. 325-337) neşretmiştir. 5. *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kur'ân*. 6. *el-Ferâ'id ve'l-kalâ'id*. 7. *Mizânü's-şu'arâ ve tesbîtü'n-nizâm* (son üç eserin yazma nüshaları için bk. İsmâil b. Ali el-Ekva', s. 82, 84, 85).

Neşvân'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şahîhu'l-i'tikâd ve*

şarihu'l-intikâd, et-Tebşıra fi'd-dîn li'l-mübşirin fi'r-reddi 'ale'z-zalemeti'l-münkirin, Müskü'l-'adl ve'l-mizân fi muvâfaqati'l-Kur'ân, et-Tezkire fi aḥ-kâmi'l-cevâhîr ve'l-a'râz (Makâle fi) Aḥ-kâmi San'â' ve Zebîd, Kitâbü'n-Neḳā'iz (beynehû ve beyne'n-Kâsimiyyîn), Dîvânü's-şî'r, Vaşiyye (li-veledihî Ca'fer), Urcûze fi's-şühûri'r-rûmiyye (ve meḫâlî'i'n-nücûm ve meḡaribihâ vemâ yahsünü fihâ mine'l-me'kûl ve'l-meşrûb ve'l-melbûs), Risâle fi't-taşrîf.

BİBLİYOGRAFYA :

Neşvân el-Himyerî, *Şemsü'l-ülûm* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Amrî v.dğr.), Dimaşk 1420/1999, I, 35; ayrıca bk. neşredenlerin girişi, I, e-c, 1-20; a.mlf., *el-Hûrû'l-în* (nşr. Kemâl Mustafa), Beyrut 1985, s. 34-38, 39, 204, 260; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 16-25; a.mlf., *Mülûkü Himyer ve akyâlû'l-Yemen* (nşr. Ali b. İsmâil el-Müeyyed – İsmâil b. Ahmed el-Cerâfî), Kahire 1378/1958, s. 156-159; ayrıca bk. neşredenlerin girişi, s. y-yd; İmâdüddin el-İsfahânî, *Haridetü'l-kaşr: Kısmü şu'arâ'i Bilâdi's-Şâm*, Dimaşk 1383/1964, III, 268-269; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XIX, 217-218; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhû'r-rüvât*, III, 342-343; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, II, 312; Brockelmann, *GAL*, I, 364; *Suppl.*, I, 527; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, V, 138-140; Ahmed Muhtâr Ömer, "el-Fârâbî el-Luḡavî", *el-Lisânü'l-'Arabî*, XVIII, Rabat 1980, s. 51-54; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 362-367; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 20; İsmâil b. Ali el-Ekva', *Neşvân b. Sa'id el-Himyerî*, Beyrut 1985, tür.yer.; Mustafa Bilgin, *Tefsirde Mu'tezile Ekolü* (doktora tezi, 1991), ÜS Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 242-244; D. H. Müller, "Zur textkritik der Himjarischen Kaşida (des Naşwan b. Sa'id)", *ZDMG*, XXIX (1876), s. 620-628; Ilse Lichtenstädter, "Naşwân b. Sa'id", *El²* (Fr.), VII, 976-977.

İSMÂİL B. ALİ EL-EKVA'

NETİCE

(النتيحة)

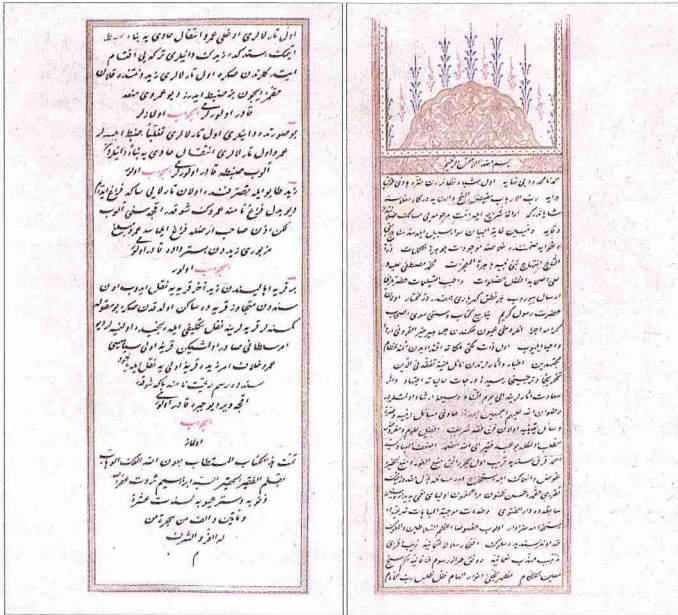
Kıyasın üçüncü önermesi, verilen önermelerden çıkarılan önerme için kullanılan mantık terimi (bk. KIYAS).

NETİCETÜ'L-FETÂVÂ

(نتيحة الفتاوى)

Şeyhülislâm Dürrîzâde Mehmed Ârif Efendi'nin (ö. 1215/1800) fetvalarını toplayan eseri.

Klasik sistematığe uygun biçimde "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayıp "Kitâbü'l-Ferâiz" ile sona eren bu mecmua, Dürrîzâde'nin isteği üzerine, şeyhülislâmlığı döneminde fetva emini olarak görev yapan Ahmed Efendi tarafından derlenip kitap haline

uygun şekilde güçlüsü, uşşak dörtlüsü ile rast beşlisinin ek yerindeki nevâ perdesi

olup bu perde üzerinde karakteristik yarım karar yapılır.

Genel olarak lirlik, dinî-tasavvufî bir karakter taşıyan nevâ makamının nota yazımında donanımına si için koma bemo-lü, fa için bakiye diyezi yazılır, gerekli de-ğişiklikler eser içerisinde gösterilir. Makamın yedini rast (sol) perdesidir. Nevâ ma-kamı daha çok inici - çıkıcı bir karakterde olduğundan genişlemesi tiz taraftan yapılmıştır. Bu genişleme, nevâ perdesi üzerin-de bulunan rast beşlisine muhayyer per-desinde bir bûselik dörtlüsü ilâvesiyle olur. Makam seyrinde en çok tercih edilen bu genişleme sonucunda nevâ üzerinde bir acemli rast dizisi teşekkül eder.

Bu genişlemenin dışında gerektiği tak-dirdir yerindeki uşşak dörtlüsünün simet-rîk olarak tiz durak muhayyer perdesi üze-rine göçürülmesiyle ikinci çeşit bir geniş-leme de yapılabilir. Simetrik göçürme ile yapılan bu çeşit genişleme sonucu tiz ta-rafta herhangi bir yeni dizi oluşmaz. An-cak her iki şekil genişlemede de muhayyer perdesinde asma kalış yapılamayacağını hatırlatmak gerekir.

Nevâ makamı asma karar bakımından zengindir. Rast makamında, yerindeki rast beşlisinin üçüncü derecesi olan segâh per-desinde segâh çeşnili bir asma kararın yer aldığı bilinmektedir (bk. RAST). Nevâ ma-kamında da nevâ perdesi üzerinde bir rast beşlisi yer almaktadır. Bu beşlinin, yerin-deki rastın üçüncü derecesi olan segâha tekabül eden sesi evic perdesidir. Bu se-

getirilmiştir. Eserde Hanefî mezhebinde muteber kabul edilen kaynakların yanı sıra daha sonra tedvin edilen fetva mecmualarından da yararlanılmıştır. İçerdiği fetvalara dayanak teşkil eden fıkıh kitaplarındaki Arapça ibarelere (nukûl) alındıkları eserlerin ismiyle birlikte yer verilmiştir. Sade bir Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınan *Neticetü'l-fetâvâ* güvenilir bir başvuru kaynağı olarak kabul görmüş ve kısa zamanda şöhret kazanmıştır. Nitekim Fetvahâne'de müsevvit olarak çalışan Osman Zihni Efendi, istinsah ettiği bir nüshayı aynı görevi yapan diğer arkadaşlarının faydalanması için oraya vakfetmiştir (*Neticetü'l-fetâvâ*, vr. 1^b). Çeşmizâde Mehmed Hâlis Efendi de şer'î meselelerin cevabına ulaşmada kolaylık sağlamak üzere muteber saydığı altı kitabı özetleyip hazırladığı ve sütunlar halinde kaydettiği *Hulâsatü'l-ecvibe* adlı eserinde ilk sütunu *Neticetü'l-fetâvâ*'ya ayırmıştır. Diğer eserler, Zeynüddin İbn Nüceym, Çatalcalı Ali Efendi, Seyyid Feyzullah Efendi ve Menteşzâde Abdurrahim Efendi'nin *el-Fetâvâ*'ları ile Yenişehirli Abdullah Efendi'nin *Behcetü'l-fetâvâ*'sıdır (*Hulâsatü'l-ecvibe*, I, 3). *Neticetü'l-fetâvâ*, Dürrizâde Mehmed Ârif Efendi'nin altı yılı aşkın bir süre yürüttüğü şeyhülislâmlık görevi sırasında Fetvahâne'ye sorulan sorulara verdiği cevaplardan oluştuğu için eserde devrin dinî, kültürel ve sosyal hayatını ilgilendiren konular ön plana çıkmış ve kitabın itibar kazanmasında muhtemelen bu husus etkili olmuştur. Dürrizâde'den önceki bazı şeyhülislâmların fetvalarını da ihtiva etmesi ve meşihat makamının onayı sebebiyle resmî bir

niteliğinin bulunması eserin değerini arttıran özellikler olmalıdır. *Neticetü'l-fetâvâ*, Gedizli Mehmed Efendi'nin eklediği Arapça nukûl ile birlikte 1237 (1822) ve 1265 (1849) yıllarında İstanbul'da yayımlanmış olup matbaanın kurulmasından sonra basılan ilk fıkıh kitabıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dürrizâde Mehmed Ârif Efendi, *Neticetü'l-fetâvâ*, İstanbul 1265, Gedizli Mehmed Efendi'nin girişi, s. 2; a.e., İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi, nr. 338, vr. 1^b-2^a; Çeşmizâde Mehmed Hâlis Efendi, *Hulâsatü'l-ecvibe*, İstanbul 1325, I, 3; Özge, *Katalog*, III, 1320; Hilmar Krüger, *Fetwa und Siyar*, Wiesbaden 1978, s. 80-81; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 144-145; J. R. Walsh, "Dürrizâde", *Et* (İng.), II, 630.

SAFFET KÖSE

NEÛZÜBİLLÂH

(bk. İSTİÂZE).

NEVÂ (نوا)

Türk müsisinde
basit makamlardan biri.

Türk müsisinin kimin tarafından oluşturulduğu bilinmeyen en eski makamlarındandır. Dügâh perdesinde karar veren bir makam olduğundan bu perde üzerinde kurulu olan dizisi, yerinde bir uşşak dörtlüsüne nevâ perdesinde bir rast beşlisinin eklenmesiyle meydana gelmiştir. Basit makamların güçlülerinin diziyi meydana getiren çeşnilerin ek yerinde olması kuralına